

Інститут педагогіки АПН України

На правах рукопису

ТЕСИКОВА Світлана Володимирівна

СИСТЕМА РОБОТИ ШКОЛИ ПО ПІДГОТОВЦІ УЧНІВ
ДО ВИБОРУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Спеціальність - 13.00.01 - теорія та
історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1994

00756636 (X) пкс.

АВ 30.704

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України.

Науковий керівник - дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор ЯРМАЧЕНКО Микола Дмитрович

Офіційні опоненти - член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор БОНДАР Володимир Іванович
- кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник ФЕДОРИШИН Борис Олексійович

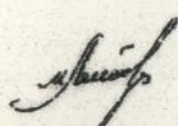
Провідна організація - Київський інститут іноземних мов

Захист відбудеться "13" вересня 1994 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інституті педагогіки АПН України за адресою: 251001, Київ-1, вул. Трьохсвятительська, 8.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту педагогіки АПН України.

Автореферат розіслано "12" серпня 1994 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради, професор

 М. П. Легкий

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема підготовки творчо прапуючого вчителя ніколи не втрачала своєї актуальності. Від учителя, його духовного багатства, кваліфікації, прагнення передати молоді досягнення, що накопичені попередніми поколіннями, багато в чому залежить подальший розвиток суспільства.

З цього положення закономірно витікає вимога визначити конкретні шляхи підготовки педагогічних кадрів, що здатні працювати в школі майбутнього, використовуючи при цьому сучасний стан педагогічної теорії та практики.

Істотний внесок у вивчення проблеми підготовки та формування особистості вчителя зроблено дослідженнями П.П.Блонського, С.Т.Шацького, Р.Кутелова, Є.Кагарова, М.Д.Левітова, Н.В.Кузьміної, І.О.Синиці, В.А.Сластьоніна, А.М.Алексюка, О.Г.Морова та ін.

Починаючи з другої половини 60-х років у практиці наукових досліджень широке застосування отримав метод системного підходу, обгрунтування якого міститься у працях філософів І.В.Блауберга, В.Г.Афанасьєва, В.М.Садовського, Е.Г.Юдіна. Приклади системного аналізу педагогічних явищ дали Ю.К.Бабанський, В.П.Беспалько, Т.А.Ільїна, Н.В.Кузьміна, Ф.Ф.Корольов та ін.

Завдяки теоретичному обгрунтуванню проблем профорієнтації, здійсненому А.Є.Голомштоком, А.А.Йовайшою, Є.А.Клімовим, Г.С.Костюком, Є.М.Павлютенковим, В.Ф.Сахаровим, Б.О.Федоришиним та ін., стало можливим вивчення шляхів орієнтації школярів на вибір педагогічної професії /педагогічної орієнтації/. Ці питання знайшли своє відображення у дослідженнях В.Г.Бобрової, М.В.Рутковської, Р.І.Хмельюк, В.Г.Успенського, М.В.Левченка, Д.Ф.Ніколенко, В.Н.Великого, М.І.Легенького та ін.

Незважаючи на те, що питання орієнтації школярів на педагогічну професію розглядалися вченими та практиками на всіх етапах становлення загальноосвітньої школи, вивчення стану даного питання у практиці сучасної школи свідчить про відсутність системи її роботи по формуванню у школярів го-

товності до свідомого вибору педагогічної праці. Це, у свою чергу, стає серйозною перешкодою в подальшому професійальному становленні вчителя-майстра.

Враховуючи актуальність та недостатню розробку довузівського етапу професійного становлення молоді, нами обрано таку тему дисертаційного дослідження: "Система роботи школи по підготовці учнів до вибору педагогічної професії".

Об'єкт дослідження: діяльність загальноосвітньої школи з орієнтації учнів на педагогічну професію.

Предмет дослідження: система роботи школи по орієнтації школярів на педагогічну професію.

Мета дослідження: обґрунтувати та реалізувати систему роботи школи по орієнтації школярів на педагогічну професію.

Гіпотеза дослідження: Ми виходили з припущення, що формування готовності школярів до свідомого вибору педагогічної професії можливе, якщо їхня підготовка здійснюватиметься у відповідності з цільовою комплексною програмою. Ця програма передбачає вирішення завдань професійної освіти, консультації, активізації та діагностики професійно важливих якостей як у процесі вивчення загальноосвітніх предметів, так і в педагогічному класі, факультативі та гуртку. Ефективність цього процесу залежить від створення морально-психологічних, організаційних та учбово-матеріальних умов.

Для досягнення мети та перевірки гіпотези було визначено такі завдання дослідження:

1. Аналіз теоретичних досліджень по орієнтації школярів на педагогічну професію.
2. Визначення реального стану орієнтації на педагогічну професію в сучасній загальноосвітній школі.
3. Розробка та обґрунтування системи роботи школи по підготовці школярів до свідомого вибору педагогічної професії.
4. Експериментальна перевірка можливого варіанту системи роботи школи по орієнтації на педагогічну професію.
5. Розробка методичних рекомендацій по вдосконаленню педагогічної орієнтації школярів.

Методологічну основу дослідження складають філософські та педагогічні концепції системного підходу до дослідження проблем освіти та виховання; положення про особистість як активного суб'єкта діяльності; теоретичні та експериментальні розробки проблем професійної орієнтації в цілому та орієнтації на педагогічну професію зокрема.

Протягом дослідження використовувались такі методи:

- аналіз філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури по проблемі дослідження;
- аналіз програм, навчальних планів загальноосвітньої школи, шкільної документації;
- вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду;
- педагогічне спостереження;
- методи опитування;
- педагогічний експеримент;
- метод експертної оцінки;
- методи статистичної обробки.

Дослідження проводилось поетапно протягом 1987-1993 рр.

На першому етапі /1987-1988 рр./ здійснювалось теоретичне осмислення проблеми, формувалася гіпотеза дослідження, вивчався досвід шкіл країни по орієнтації школярів на педагогічну професію. Розроблялася програма та методика педагогічного експерименту, програми педагогічного гуртка, факультатива, класу.

На другому етапі /1989-1992 рр./ проводилася експериментальна робота у школах, протягом якої уточнювались цілі, зміст, методи, засоби, форми та умови орієнтації школярів на педагогічну професію; аналізувались матеріали вивчення школярів.

На третьому етапі /1992-1993 рр./ узагальнювались результати експерименту, формувались висновки.

Дослідження проводилось у загальноосвітніх школах м. Вишгорода Київської області, міста Ізюма Харківської області, м. Ніжина Чернігівської області, м. Алушта та Симферополь республіки Крим, на базі факультету майбутнього педагога Ніжинського державного педагогічного інституту ім. А.В.Тоголя. Дослідженням було охоплено 716 старшокласників, 430 учнів неповної середньої школи, 129 учнів початкової школи, опитано

386 вчителів зазначених областей.

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалася використанням сукупності методів, що відповідають проблемі дослідження та доповнюють один одного, репрезентативністю виборки, кількісним та якісним аналізом отриманих результатів.

На у к о в а н о в и з н а дослідження полягає в теоретичній розробці професійної освіти, активізації, консультації та діагностики професійно важливих якостей особистості учня з метою підготовки його до вибору педагогічної професії.

Т е о р е т и ч н е з н а ч е н н я роботи полягає в розробці цільової комплексної програми педагогічної орієнтації, обґрунтуванні її змісту, визначенні морально-психологічних, організаційних та учбово-матеріальних умов, за яких дія системи може розглядатися як ефективна.

П р а к т и ч н е з н а ч е н н я здійсненого дослідження полягає в розробці програм психолого-педагогічного гуртка, факультатива, класу, програми вивчення особистості учня з метою орієнтації на педагогічну професію та методичних рекомендацій для вчителів загальноосвітніх шкіл з проведенням цієї роботи у процесі вивчення загальноосвітніх дисциплін та в позакласній роботі.

Д о з а х и с т у п о д а ю т ь с я:

1. Теоретично обґрунтована і експериментально перевірена система роботи школи по орієнтації учнів на педагогічну професію.

2. Цільова комплексна програма підготовки школярів до свідомого вибору педагогічної професії.

3. Сукупність педагогічних умов, за яких дія системи розглядається як ефективна.

А п р о б а ц і я т а в п р о в а д ж е н н я
р е з у л ь т а т і в д о с л і д ж е н н я.

Матеріали дослідження обговорювались та отримали позитивну оцінку на засіданнях лабораторії трудового виховання та профорієнтації інституту педагогіки АПН України /1988, 1989/, на обласному науково-практичному семінарі "Підготовка школярів до свідомого вибору педагогічної професії" /Алушта, кві-

тень 1989 р./на республіканських науково-практичних конференціях "Торча спадщина Н.К.Крупської та сучасна школа" /Горлівка, лютий 1989/ та "Вдосконалення роботи по орієнтації молоді на педагогічні професії" /Ніжин, квітень 1991/, на міжвузівській науково-практичній конференції "Шляхи вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителя в умовах перебудови вищої і середньої школи" /Ніжин, квітень 1990/, викладено в наукових статтях.

Основні положення дослідження використовувались нами при роботі з керівниками шкільних гуртків, факультативів, класів шкіл Чернігівської області та Криму, при організації роботи факультету майбутнього педагога Ніжинського педінституту.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, двох розділів, заключення, бібліографії та додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтована актуальність проблеми, визначені мета, об'єкт, предмет, гіпотеза, завдання та методологічні основи дослідження, розкриті основні етапи, наукова новизна, практичне та теоретичне значення роботи.

У першому розділі - "Орієнтація школярів на вибір педагогічної професії як соціально-педагогічна проблема" - розглянуто основні підходи до підготовки школярів до свідомого вибору педагогічної професії на різних етапах розвитку загальноосвітньої школи; описано реальний стан педагогічної орієнтації в практиці сучасної школи; запропоновано обґрунтування можливого варіанту системи роботи школи у цьому напрямку.

На основі аналізу історичного досвіду, що накопичений педагогікою в умовах масової школи, у розвитку педагогічної орієнтації можна умовно відокремити такі етапи: 1/ 20-ті - початок 30-х років - теоретичне та експериментальне дослідження проблем учителя, пошук форм та методів орієнтації школярів на вибір педагогічної професії; 2/ 30-ті - 50-ті роки - епізодична практична робота окремих ентузіастів по вирішенню проблеми педагогічної орієнтації; 3/ початок 60-х - 80-ті ро-

ки - активізація пошуку рішення проблем підготовки майбутнього вчителя в допрофесійний період; 4/ в 1991 р. донині - етап відродження національної освіти, що базується на усвідомленні досвідень вітчизняної та зарубіжної педагогіки. Основною метою даного етапу є створення демократичної, конституційно гарантованої системи підготовки педагогічних кадрів, що здатні повному вирішувати питання освіти підростаючого покоління.

Основні напрямки роботи у вирішенні проблеми орієнтації школярів на педагогічну професію були визначені на першому етапі, завдяки роботам Е.Кагарова, Р.Кутєпова, А.Смірнова і полягали у:

- систематичній пропаганді педагогічної праці;
- спільній роботі вчителів та учнів по орієнтації на педагогічну професію;
- відборі молоді в педагогічні навчальні заклади на основі вивчення інтересів, нахилів, психофізіологічних якостей особистості;
- професійній орієнтації та консультації, що спрямовані на розвиток інтересів, схильностей та здібностей майбутніх вчителів.

У подальшому увагу дослідників було зосереджено на вивченні впливу авторитету вчителя на становлення професійної спрямованості школяра. Науковому аналізу було піддано зміст педагогічної діяльності й покладено початок по складенню професіограми вчителя.

У 40-ві роки було розпочато роботу по підготовці школярів до педагогічної праці у старших класах жіночих шкіл. У зв'язку з цим у 25 школах Києва, Харкова, Одеси, Львова, Дніпропетровська та інших міст вводились курси педагогіки, психології, логіки. Проте цю роботу було припинено внаслідок недостатнього науково-методичного забезпечення.

Найбільша увага дослідників до даної проблеми відмічена нами у 70-80-ті роки. Вивчення стану питання показує, що у наявній літературі розглядаються методи діагностики необхідних якостей особистості та відбору абітурієнтів педагогічного вузу /Т.А.Воробієва, М.В.Левченко/; розкриваються педагогічні засоби орієнтації школярів на професію вчителя і умови, що

сприяють свідомому вибору її /Л.Д.Денисенко, А.А.Ковальова, В.Г.Успенський та ін./; з'ясовується вплив довузівської професійно-педагогічної орієнтації на успішність підготовки у вузі /Р.І.Хмельюк/, вивчаються шляхи формування педагогічних здібностей у учнів середньої школи /Н.Н.Поспелов, Т.Л.Пономаренко, Л.І.Уманський та ін./.

Дослідники зазначали, що орієнтація молоді на педагогічну професію знаходиться на низькому рівні. Відсутність цілеспрямованої роботи приводить до того, що уявлення про педагогічну діяльність складається по зовнішніх ознаках, без належного розуміння її сутності. Система прийому до педагогічних вузів, що існує, перевіряє тільки загальноосвітню готовність, яка є лише одним із факторів професійної придатності. Інші ж фактори, такі як наявність інтересу, потреба у даній діяльності знань, умінь, навичок, необхідних для опанування професією, передумови педагогічних здібностей /індивідуально-психологічні якості особистості, властивості нервової системи/ до уваги не беруться.

Вихід із положення, що склалося, дослідники вбачали в необхідності організації допрофесійного періоду підготовки. З цієї метою у вузах країни стали створюватись факультети майбутнього педагога /Київ, Луганськ, Ніжин, Одеса, Полтава та ін./. Стримали подальший розвиток форми спільної роботи школи та вузу із старшокласниками /педагогічні факультативи у Полтавській області, педагогічні класи у Криму, факультет психолого-педагогічної спрямованості у Київському педагогічному інституті/.

Нині у полі зору вчених та практиків знаходяться питання підготовки учнів в умовах педагогічних гімназій, ліцеїв, ведуться пошуки зміни шляхів прийому до вищих педагогічних навчальних закладів. Проте вважаємо, що здійснювані спроби не можуть принести значних результатів, оскільки спрямовані на підвищення знань молоді з конкретної спеціальності і не передбачають врахування професійної придатності.

Перспективним, на наш погляд, є пошук шляхів організації профорієнтаційної роботи із школярами в загальноосвітній

школі, починаючи з раннього шкільного віку. Вибір педагогічної професії буде тим свідомішим та стабільнішим, чим раніше постане знайомство з нею. Згідно з даними соціологічного дослідження, 68 % респондентів з ранньою орієнтацією повністю впевнені у правильності зробленого вибору, в той час як серед тих, хто обрав майбутню професію у випускному класі, тільки 41 % опитуваних повторили б свій вибір /Л.А.Аза/.

Відсутність цілеспрямованої підготовки школярів до вибору педагогічної професії призводить до того, що випускники шкіл не можуть обґрунтувати свій вибір, не бачать перспектив професійного росту, не знають умов роботи вчителя та вимог до нього.

Вивчення професійних педагогічних інтересів старшокласників показало, що у 47 % з них інтерес до предмету визначає професійний вибір. Власне професійний інтерес, що виникає на основі глибокого знайомства з професією, практичного випробування сил, професійного самовиховання продемонстрували 12 % учнів старших класів.

Характеризуючи професійно важливі здібності в структурі особистості вчителя, 22 % школярів назвали організаторські та комунікативні. Дидактичні, науково-пізнавальні та інші, важливі в педагогічній діяльності, залишаються поза їхньою увагою.

Питання ж "Що ви можете сказати про свої педагогічні здібності?" викликало утруднення. 53 % опитуваних не змогли їх назвати. За критерієм, по яких школярі судять про свої здібності, вони обирають або відношення до педагогічної діяльності /захопленість справою, любов до дітей, цікавість/, або особливості мислення, пам'яті, уваги, або ж якісь інші.

Доведено, що покликання до педагогічної праці розвивається в процесі суспільно-педагогічної діяльності. Той факт, що 49 % опитуваних не виконує постійних громадських доручень, пов'язаних з організаторською роботою серед молодших або ровесників, говорить про те, що зазначувана якість "любов до дітей" не усвідомлюється школярами в повній мірі, а є чисто зовнішньою характеристикою.

Однією з причин того, що учні не готові до свідомого обрання педагогічної професії, ми вважаємо відсутність цілеспрямованої роботи школи та вчителів по психологічній просвіті, навчання способам самопізнання та самовиховання, по організації діяльності, в ході якої набувалися б практичні педагогічні уміння, перевірялись необхідні педагогічні здібності.

Здійснення цієї роботи багато в чому залежить від вміння учителя. Опитування їх свідчить про те, що тільки 35 % з них проводять роботу по підготовці своїх вихованців до обрання професії вчителя. Взагалі можемо відмітити, що більшість вчителів розуміє важливість педагогічної орієнтації, ускладнення ч виникають в організації професійної активізації, консультацій та діагностики.

Загальні результати аналізу наведені в таблиці 1.

Таблиця 1. Результати вивчення підготовленості вчителів до профорієнтації учнів на педагогічну професію /розмір виборки 386/

Основне поняття	% тих, що володіють поняттям
Сутність профорієнтації на педагогічну професію	84
Професійна просвіта	82
Професійна активізація	36
Професійна консультація	28
Діагностика	14

Аналіз планів роботи шкіл, класних керівників дозволив, крім усього, визначити місце професійної орієнтації школярів на вибір педагогічної професії в учбово-виховному процесі /таблиця 2/.

Таблиця 2. Елементи та форми профорієнтаційної роботи, включені до планів /розмір виборки 110/

Напрямки роботи	∴	%
Профорієнтаційна робота у процесі вивчення основ наук		46
Профорієнтаційна робота в позакласних заходах		51
Цілеспрямована організація громадсько-педагогічної діяльності школярів		27
Вивчення особистості учня з метою профконсультації, використання спеціальних методик		17
Робота з батьками		19

Наведені дослідження свідчать про те, що найбільшою складністю для вчителів у роботі з учнями, що цікавляться педагогічною професією, є питання вивчення особистості школяра.

Педагогічна орієнтація як тривалий процес, спрямований на пропаганду педагогічної праці, вивчення особистості майбутнього педагога, надання допомоги учневі у здійсненні свідомого вибору посідає незначне місце в практичній роботі школи. Удосконалення ж педагогічної орієнтації ми пов'язуємо з необхідністю реалізації системи роботи школи в цьому напрямку.

Під цілісною системою розуміємо сукупність компонентів, взаємодія яких спричиняється до появи нових якостей. Відповідно і система педагогічної орієнтації мусить відповідати цій вимозі.

В центрі системи педагогічної орієнтації знаходиться особистість учня. Тому взаємодія компонентів, їх сукупність повинні сприяти появі якісно нового стану особистості. Таким станом, на наш погляд, є готовність школярів до вибору педагогічної професії.

У структурі готовності, згідно сучасних психолого-педагогічних досліджень виділяється: психологічна

г о т о в н і с т ь, що передбачає свідомий вибір професії згідно своїх здібностей та можливостей; п р а к т и ч н а г о т о в н і с т ь, тобто потенціальна можливість оволодіти професійними знаннями, вміннями, навичками; м о р а л ь н а г о т о в н і с т ь, яка базується на розумінні громадської та особистої значущості праці учителя, позитивного ставлення до неї, любові до дітей, прагненні максимально використати свої сили на користь колективу.

Одержати таку якість, як готовність особистості до свідомого вибору педагогічної професії, можна при реалізації системи педагогічної орієнтації, що складається з таких компонентів:

- професійно-педагогічна просвіта, мета якої - ознайомлення школярів із змістом педагогічної праці, вимогами до особистості, що вибирає цю працю, алгоритмом професійного вибору;

- професійна активізація, тобто стимулювання учнів до накопичення власного педагогічного досвіду в процесі виконання громадсько-педагогічних доручень;

- професійна консультація, тобто визначення шляхів набуття професії, аналіз сформованості професійно важливих якостей та розробка на цих засадах програм самовиховання та самоосвіти;

- професійна діагностика, тобто виявлення професійних інтересів, нахилів, професійно важливих якостей особистості учня, самоогінки.

Система педагогічної орієнтації мусить охоплювати весь період навчання. Ми виділяємо такі етапи:

- проледевтичний /I - III-IV кл./ Формування у молодших школярів інтересу до педагогічної праці, розуміння її місця в житті людини та суспільства; залучення учнів до різних видів діяльності з метою формування необхідних особистісних якостей;

- формуючий /IV - V/ - VII кл./ - виховання у підлітків спрямованості на педагогічну працю, усвідомлення ними своїх інтересів, здібностей, громадських вартостей, що пов'язані з вибором професії учителя та свого місця в суспільстві;

- становлення професійної самосвідомості /VIII-IX кл./, тобто період особистісного осмислення вибору професії, співвіднесення вимог педагогічної професії зі своїми можливостями;

- поглиблена спецпідготовка /X-XI кл./, що передбачає обов'язкову учбово-підготовчу роботу старшокласників у педагогічному

факультативі, класі, відповідному напрямі МНВК, участь у різних видах громадсько-педагогічної діяльності, систематичні заняття з підготовки до вступних екзаменів до вузу.

У другому розділі - "Дослідно-експериментальне дослідження умов ефективного функціонування системи підготовки учнів до вибору педагогічної професії" - запропоновано цільову комплексну програму педагогічної орієнтації; розкрито форми та методи її реалізації; розглянуто зміст роботи в ході вивчення основ наук та в педагогічному гуртку, факультативі, класі; визначено умови, за яких може бути досягнута ефективність запропонованої системи; показано динаміку розвитку готовності учнів до вибору педагогічної професії.

Розробляючи ієрархію цілей, ми виходили з того, що більш-менш розгорнута діяльність передбачає досягнення низки конкретних цілей. Декомпозиція /розукрупнення/ генеральної цілі, впорядкування сукупності цілей, побудування "дерева цілей" та аналіз його щодо повноти та неповторності дозволяють змодельувати процес професійної орієнтації, урахувавши всі аспекти.

Пр розробці цілей педагогічної орієнтації ми використали метод експертних оцінок, сутність якого полягає в тому, щоб зібрати якнайбільше тверджень та думок спеціалістів для прийняття обґрунтованого рішення.

В роботі запропоновано декомпозицію загальної мети "сформувати готовність школярів до свідомого вибору педагогічної професії" з урахуванням профорієнтаційного, профконсультаційного, профактивізуючого аспектів та діагностики. Наведено приклади розділення цілей на рівні проектування педагогічної орієнтації в ході вивчення спеціальних навчальних предметів, що передбачені програмою загальноосвітньої школи, в процесі організації роботи педагогічного гуртка, факультатива, класу тощо.

Розглянуто можливий варіант ділення профорієнтаційної цілі "познайомити учнів із життям та діяльністю видатних педагогів минулого та сучасності, з історією розвитку школи, освіти тощо" з урахуванням особливостей роботи з учнями різного віку.

Ми вважаємо, що запропоновані цілі виступають зв'язуючою ланкою між усіма компонентами системи. Такий підхід дозволив нам, не збільшуючи кількості заходів, у комплексі реалізувати професійну просвіту, активізацію, консультацію та діагностику.

В свою чергу, це забезпечило більш високу ефективність роботи, про що свідчать результати порівняння наших даних з даними інших дослідників.

Розробляючи програму підготовки школярів до вибору педагогічної професії, спрямовану на забезпечення спадковості цього процесу на кожному етапі, ми пам'ятали, що вона мусить бути зорієнтована на майбутню педагогічну діяльність та покликана створювати інформаційні та мотиваційні засади, на яких буде утворюватися вибір даної діяльності, а також формувати у школяра адекватну самооцінку власних інтересів /учбових та професійних/, можливостей та професійно значущих якостей.

Навчально-виховний процес школи, зміст шкільної освіти має великі можливості щодо здійснення підготовки школярів до вибору педагогічної професії.

Ознайомлення школярів з історією розвитку освіти в країні, з життям та діяльністю педагогів можливе поряд з вивченням історії, літератури, народознавства, предметів природничо-математичного циклу. Формування необхідних педагогічних умінь може здійснюватися під керівництвом учителів-наставників на кожному уроці.

Вивчення школярів, що обрали педагогічну професію, яке здійснювалось учителями спеціальних дисциплін, дозволило нашу інформацію та дозволило спільними зусиллями корегувати і спрямовувати процес розвитку професійно важливих якостей особистості.

Разом з тим буде невірним звести всю роботу з підготовки школярів до свідомого вибору педагогічної професії тільки до учбового процесу. В своїй роботі ми дійшли необхідності організації спеціального навчання тих учнів, які виявили зацікавленість педагогічною працею.

В молодших класах ця робота здійснювалась в процесі поза-класної діяльності школярів та охоплювала всіх учнів. Далі ті учні, які виявили інтерес до педагогічної праці, стали членами загальношкільного клубу "Учитель".

Учні IX класів продовжували навчання в психолого-педагогічному гуртку. Для старшокласників були створені педагогічний факультатив або клас. В дисертації наведено відповідні програми та їх обґрунтування.

З метою організації діагностики та професійної консультації учнів розроблено програму вивчення особистості школяра,

підібрано методики для її здійснення.

З допомогою методу експертних оцінок було визначено відповідність запропонованих програм поставленим цілям педагогічної орієнтації.

Під "сукупність умов" ми розуміємо ті обставини, від яких залежить успішна дія системи підготовки учнів до вибору педагогічної професії.

Під внутрішніми умовами ми маємо на увазі наявність закономірних зв'язків між компонентами системи. Під час дослідження виділено зв'язки взаємодії, причинно-наслідкові зв'язки, функціональні зв'язки, зв'язки управління.

До зовнішніх умов ми відносимо морально-психологічні, організаційні та учбово-матеріальні умови.

Запропоновані компоненти системи, їх взаємодія сприяли появі готовності школярів до вибору педагогічної професії. Для визначення рівня готовності було розроблено критерії, що відображали інтереси, ціннісні орієнтації, ставлення до вибору професії, самооцінку, визначеність шляху одержання спеціальної освіти.

Вивчення особистості школяра проводилося на початку та наприкінці навчання в педагогічному гурткові, факультативі, класі. Показники експериментальної групи порівнювалися з результатами контрольної /таблиця 3/.

Таблиця 3. Рівні сформованості готовності школярів до вибору педагогічної професії / % /.

Рівень	експериментальна група		контрольна група	
	констатуючий експеримент	формуючий експеримент	констатуючий експеримент	формуючий експеримент
Високий	13	69	7	30
Середній	45	18	34	38
Низький	42	13	59	32

Якісний аналіз результатів говорить про те, що школярі, які навчаються згідно наших програм, продемонстрували більшу інформованість щодо майбутньої педагогічної діяльності, знання щодо вибору професії, позначили шляхи розвитку самовиховання та самоосвіти.

Ми також застосовували аналіз готовності до вибору педагогічної професії у слухачів факультету майбутнього педагога. Результати наведено в таблиці 4.

Таблиця 4. Рівні сформованості готовності школярів до вибору педагогічної професії у слухачів ФМП / % /.

Рівень	Констатууючий експеримент	Формуючий експеримент
Високий	9	25
Середній	50	66
Низький	41	9

Порівняння даних таблиці 3 з даними таблиці 4 дає підстави зробити висновок про те, що у структурі готовності школярів до обрання педагогічної професії спостерігаються певні позитивні зміни в умовах ФМП. Разом з тим зростання менш динамічне, ніж в учнів підкласів. Ми розглядаємо це як підтвердження висновку про те, що річна підготовка у вузі недостатня, і її обов'язково повинен передувати етап шкільної профорієнтації.

Дослідження, що було виконане, підтвердило основні положення гіпотези та дозволило сформулювати такі висновки:

1. Питання педагогічної орієнтації школярів розглядалися еченими та практиками на кожному етапі становлення загальноосвітньої школи. Особливо результативними були 20-30-ті та 60-80-ті роки. Дослідження, що виконані у зазначені періоди, дозволили визначити основні напрямки цієї діяльності. У вирішенні проблеми орієнтації молоді на педагогічну професію відмічаються логіко-змістовний, організаційно-функціональний та особистісно-діяльнісний підходи.

2. Центральною ланкою по формуванню готовності школярів до обрання педагогічної професії повинна бути школа, яка виступає головним замовником на всебічно підготованого, творчого працюючого педагога і має великі можливості по організації пропаганди педагогічної праці, визначенню і розвитку педагогічних здібностей, професійно важливих якостей особистості майбутнього вчителя, формуванню інтересу до педагогічної професії.

3. Успішне здійснення педагогічної орієнтації можливе в результаті реалізації системи роботи школи, що охоплює весь період навчання школярів і спрямована на формування його готовності до свідомого обрання педагогічної праці.

Компонентами такої системи ми виділяємо професійно-педагогічну просвіту, активізацію, консультацію та діагностику.

4. Запропонована сукупність компонентів може розглядатися як система, оскільки наявні деякі стабільні її характеристики:

- наявність певної кількості елементів;

- внутрішня організація елементів /виділені зв'язки взаємодії, керування, функціональні та причинно-наслідкові зв'язки; елементи дотримуються певної послідовності і відбивають логіку професійної орієнтації; вилучення одного з елементів призводить до якісних змін в усій системі/;

- система педагогічної орієнтації постає, з одного боку, як елемент більш розширеної системи навчально-виховної роботи в школі. З другого боку, елементи системи є всередині себе розчленованими і можуть розглядатись як системи нового рівня.

5. Проведений експеримент дав можливість уточнити цілі орієнтації школярів на педагогічну професію і представити їх у вигляді комплексної програми, що відбиває профорієнтаційний, активізуючий, консультативний аспекти та діагностику.

Зміст підготовки школярів відображено у програмах педагогічного гуртка, факультативу, класу.

6. Дія системи роботи школи по орієнтації школярів на педагогічну професію може розглядатись як ефективна, якщо дотримано таких умов:

- морально-психологічних /наявність авторитетного, висококваліфікованого, зацікавленого вчителя, атмосфери довіри та взаєморозуміння/;

- організаційних /наявність високого рівня організації навчально-виховного процесу у школі; зацікавленість адміністрації школи у результатах цієї роботи; координація діяльності вчителів; організація індивідуальної роботи з кожним школяром; спільна діяльність школи та педагогічного навчаль-

ного закладу; підготовка керівників педагогічних гуртків, факультативів, класів/; --
- учбого-матеріальних /наявність у шкільному розкладі
учбового часу для здійснення цієї роботи; забезпечення учбо-
вого процесу необхідною навчальною та методичною літерату-
рою; забезпеченість школи аудіовізуальними засобами навчан-
ня/.

7. Результати експерименту свідчать про те, що запропо-
нований варіант системи дозволяє досягнути високого рівня
готовності школярів до свідомого обрання педагогічної профе-
сії і тим самим підтверджують вихідну гіпотезу та робочі по-
ложення.

Запропоноване дисертаційне дослідження не претендує на
повноту та досконалість аналізу проблеми орієнтації школярів
на педагогічну професію.

Перспективи подальшого дослідження проблеми автор вбачає
у вивченні індивідуальних розбіжностей проявів готовності
школярів до обрання педагогічної професії; розгляді компонен-
тів системи як самостійних систем; пошуку нових, більш ефек-
тивних шляхів формування професійно важливих якостей особист-
ності майбутнього вчителя в умовах загальноосвітньої школи;
подальшому аналізі існуючих між компонентами системи зв'яз-
ків.

Основні положення дослідження відображені у наступних
публікаціях:

1. Система педагогічної орієнтації школярів. // Форму-
вання готовності учнівської молоді до самостійної трудової
діяльності. Колективна монографія за ред. М.П.Тименка. Ін-
ститут педагогіки АПН України. Київ, 1992. - С. 107-115.

2. Вопросы педагогической ориентации в теории и практи-
ке советской школы. // Трудовое становление и профессиональ-
ное самоопределение учащейся молодежи. Сб. статей под ред.
М.П.Тименко. Институт педагогики АПН Украины. Киев, 1983. -
С. 72-78.

3. Начальный этап развития личности учителя. // Актуаль-
ные проблемы непрерывного образования педагогических кадров.

Сб. статей под ред. Е.И.Антиповой и др. Центральный институт усовершенствования учителей. Симферополь, 1988. - С. 46-47 /в соавторстве/.

4. Система работы школы по педагогической ориентации. // Подготовка школьников к осознанному выбору педагогической профессии. Тезисы научно-практического семинара. Алушта, 13-14 апреля 1989. - С. 36-37.

5. Система педагогічної орієнтації школярів. // Шляхи вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителя в умовах перебудови гітної і середньої школи. Тези міжвузівської науково-практичної конференції. Ніжин, 1990. - С. 71-73.

6. Деякі умови успішної організації професійної педагогічної орієнтації школярів. // Вдосконалення роботи по орієнтації молоді на педагогічні професії. Тези республ. науково-практичної конференції. Ніжин, 1991. - С. 24.

7. Творческое использование идей Н.К.Крупской в ориентации учащихся общеобразовательных школ на педагогическую профессию. // Творческое наследие Н.К.Крупской и современная школа. Тезисы республ. научно-практической конференции. Горловка, 23-25 февраля 1989. - С. 67-68.

8. Співробітництво школи, органів народної освіти і вузу в роботі по професійній орієнтації учнів на професію вчителя. // Сучасні форми і методи профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю. Тези республ. семінару. Дніпропетровськ, 17-19 квітня 1990. - С. 12-14 /у співавторстві/.

9. Формування готовності школярів до вибору професії вчителя фізико-технічного профілю. // Соціально-психологічні проблеми підготовки майбутнього вчителя. Тези міжвузівської науково-практичної конференції. Київ, 23-25 березня 1992. - С. 38-40 /у співавторстві/.

10. Система педагогічної орієнтації учнівської молоді. // Методичні рекомендації. Інститут педагогіки АПН України. - Київ, 1992. - 64 с. /у співавторстві/.

11. Изучение учащихся с целью ориентации на педагогические профессии. // Методические рекомендации. Нежин, 1990. - 37 с. /в соавторстве/.

12. Формы ориентации школьников на профессию учителя. // Методические рекомендации. Нежин, 1990. - 18 с.

Штан

Подписано в печать 7.06.94 Формат 60x84/16
Бумага писчая. Офс.печ. Усл.печ.л. 1.0.
Уч.изд.л. 0.8

T = 100 экз. Заказ № 52. Бесплатно

Ротапринт НИИ им.Н.В.Гоголя
г.Межин, Крапивянского, 2

150005

AB 30.704

AB 30.704